

“MİRAS AYETLERİNDE MATEMATİKSEL HATA” İDDİASI ÜZERİNE

Doç. Dr. Metin YİĞİT

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Hukuku Anabilim Dalı

metinyigit21@hotmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.3352160>

Özet

Kur'an-ı Kerim, mirasla ilgili temel payları ve prensipleri beyan etmiştir. Bu beyanda açıkça geçmeyen bazı miras meselelerinde, payların toplamının meselenin ortak paydasını aşması günümüzde ateist çevrelerce din karşıtı bir propaganda vesilesi haline getirilmiş durumdadır. Yazımızda bu propagandaların gerçeklik ve geçerlilik derecesini ortaya çalıştık.

Kur'an ayetleri belli başlı varislerin alacağı hisseleri ayrı ayrı cümleler halinde belirtmiştir. Ancak hisse sahibi sınıfların beraber bulunmaları durumunda mirasın nasıl taksim edileceğinden bahsetmemiştir. Varislerin tamamının bir arada bulunması halinde nasıl taksimat yapılacağı problemi daha sonraları/sahabe döneminde yaşanmış ve problemin çözümüne dair iki farklı içtihad geliştirilmiştir: Cumhurun görüşü ve İbn Abbas'ın içtihadı. Cumhura göre Kur'an'ın belirttiği oranların iki fonksiyonu bulunmaktadır: 1. Her varisin tek başına mirastan alacağı payın miktarını belirtmek. 2. Payların toplamının paydadan az ya da çok olduğu durumlarda her varise ait hissenin diğer hisselerle göre alacağı ilave veya maruz kalacağı eksiltme oranını belirlemek. Bu da avl ve redd hallerinde ortaya çıkmaktadır. İbn Abbas'a göre ise Kur'an'daki ifadelerin delaletiyle hisse sahiplerinden bazıları diğerlerine öncelenip tercih edilir.

İster İbn Abbas'ın ister cumhurun görüşü esas alınsın dikkatle incelendiğinde miras ayetlerinde herhangi bir matematiksel hata bulunmadığı görülecektir.

Anahtar kelimeler: Miras Ayetleri, Miras Hukuku, Matematiksel hata, Avliye Problemi, Asabe

On the claim of “Mathematical Errors of The Verses of Heritage”

Abstract

The basic shares of inheritors and principles of inheritance has declared by the holy Qur'an and left no doubt there. but in few cases that are not explicitly mentioned in the holy Qur'an, where the share of one or more inheritors is exceeding the common denominator of the heritage, (it accrues in Al-awl situation) this issue has been adopted as a means of propaganda by Atheist circles against Islamic inheritance law.

In this paper, we tried to reveal the reality and validity of this propaganda.

It's quite true that the verses of holy indicate the shares to be received by certain heirs in separate parts of sentences. However, the verses do not mention that all heirs will receive these shares at the same time.

The issue (how to distribute the wealth among heirs when all of them live simultaneously) first arose at the time of Sahabah (specifically at the time of Omer al - Farooq May Allah be pleased with them) and two different opinions were appeared to solve this problem.

1.Determine the share that each inheritor will receive from the legacy.

2.Determining the proportion of each share when the total number of shares exceeds or decreases from the legacy, and it will be arising when “al-Awl or al-Rad” accrues.

According to Ibn Abbas, the first mentioned in the holy Qur'an should be given priority to others while the other Sahaba went to adopting the al-awl solution.

Whether this is the view of Ibn Abbas or the majority of Shaba's' we can clearly see that there are no mathematical errors in the verses of heritage.

Keywords: Heritage verses, inheritance law, mathematical error, The problem of Al-'Awl, Asabe

Giriş

Dini bilginin en önemli alanlarından birini fikhî konular teşkil etmektedir. Fikhî konular genelde tartışmalı olduğu halde miras hukukuna ilişkin ihtilaflar çok fazla

değildir. Bunun nedeni, mirasa ilişkin birçok konunun Kur’ân’da zikredilmiş olmasıdır. Bununla birlikte bazı meseleler Kur’ân’da açıkça yer almadığından sahabe ve sonraki nesil fakihleri arasında ihtilafa konu olmuştur. Bu konuda en belirgin örneklerden biri avl meslesidir. Avl, miras taksiminde, belirli hisse sahiplerinin terikeden alacakları pay miktarı hesaplanırken, payların toplamının ortak paydadana fazla çıkması demektir.¹ Sahabe döneminde tartışılan bu meseleyle ilgili başlıca iki görüş ileri sürülmüştür: Sahabenin cumhuru ve İbn Abbas’ın görüşü. Cumhura göre payların paydayı geçmesi durumunda hisse sahiplerinden hiçbiri mirastan mahrum bırakılmaz ve hisselerde orantılı bir azaltma yapılır. İbn Abbas’a göre ise hisse sahiplerinden (*ashâbü’l-ferâiz*) bazıları diğerlerine tercih edilir. Ona göre avl durumunda kız, oğlun kızı, ana baba bir veya baba bir kız kardeş tek başına asabe² olup kalanı alırlar. Zira bu varisler aynı seviyedeki bir erkekle asabe olduklarında da muayyen hisseleri gayri muayyen hale dönüşür ve sadece kalanı alırlar. Sonuçta kız ve kız kardeşin payında azalma meydana gelirken diğer varislerin hisselerinde herhangi bir azalma gerçekleşmez.

Ehli Sünnetten dört mezhep ile Zeydiyyenin dâhil olduğu ulemanın cumhuru avli esas alırken Muhammed b. Hanefiyye, Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn, Ata ve Davud ez-Zahirî, İbn Abbas’ın görüşünü benimsemiştir.³

Her iki görüşe dair gerek müstakil gerekse gayri müstakil pek çok çalışma yapılmıştır.⁴ Günümüze kadar yapılan çalışmalar genelde ya cumhurun⁵ ya da İbn Abbas’ın⁶ görüşünü tercih esasına dayanmaktadır.⁷ Ancak biz çalışmamızda mezkûr görüşlerden herhangi birini takviye ve tercih etmeye çalışmayacağız. Kanaatimizce her iki görüş de makul ve makbul gerekçelere dayanmakta ve meşru ihtilafın çerçevesini aşmamaktadır.

Öteden beri âlimlerimiz, bazı konularda ümmetin geneline muhalefetin tecviz edilemeyeceğini bazı konularda ise müsamaha ile karşılanması gerektiğini belirtmişlerdir. Mesela, İbn Abbas’ın riba ve mut’a konusundaki görüşü açıkça reddedilirken avl konusundaki görüşü yer yer tenkit edilse de müsamaha ile karşılanmıştır. Birinci kısım muhalefet icmanın inikadına engel teşkil etmezken ikinci tür muhalefet icmanın oluşmasına

¹ Sirâcuddin es-Secâvendî, *es-Sirâciyye* (Cürçânî Şerhiyle birlikte), thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebî, 1363/1944), 97-98.

² Asabe, tek başına bulunduğu mirasın tamamını, belli hisse sahipleriyle bulunduğu zaman ise kalanı alan varislere denir. Cumhura göre kız çocuğu ve kız kardeş yalnız başına asabe olmazken İbn Abbas’a göre bunlar yalnız başlarına da asabe olurlar. Kuran’da asabe konusu açıkça değil ancak işaret yoluyla temas edilmiştir. Bkz. Ebû Zehre, *Ahkâmü’l-terikat ve’l-mevâris*, (Kahire: Dârü’l-Fikri’l-Arabi, ts.), 151.

³ Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. İbn Kudame el-Makdisî, *el-Muğnî*, (Mısır: Mektebetü’l-Kahire, 1388/1968), VI, 281.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, *el-Muhallâ bi’l-âsâr*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, ts.), VIII, 279 vd.; Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya en-Nevevi, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, (Beyrut: Daru’l-Fikr, ts.), XVI, 95; İbn Kudame, *el-Muğnî*, VI, 283; Ebu Abdullah eş-Şevkânî, “İzâhu’l-kavl fi isbatı’l-avl”, *el-Fethu’r-rabbanî*, (San’a: Mektebetü’l-Cilî’l-Cedid, 2002), X, 4899-4945.

⁵ Zafir Huder Suleyman, “el-Avl fi ilmi’l-ferâiz: Dirâse fihhiyye” *Adâbu’r-râfideyn*, Irak, 54/1, (2009): 122-144; Fahd b. Abdurrahman el-Yahyanî, “el-Avl fi’l-ferâiz: Fikhen ve hisâben”, *Mecelletu Camiati’ş-Şârîka li’l-ulûmi’ş-şer’iyye ve’l-kanuniyye*, 6/2, (2009): 103-127.

⁶ Örnek için bkz. Abdurrahim Necat, *Avl-u Ta’sib*, Tahran: Danişgâh-ı Tahran, 1964.

⁷ Abdurrahman Yazıcı’nın konuya dair makalesi başarılı bir çalışma olmakla birlikte cumhurun görüşünün yanlışlanması üzerine kurulduğu için kanaatimizce tashihe muhtaçtır. Bkz. Abdurrahman Yazıcı’nın “*Fıkhta Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avl Halleri, Kaynağı Ve Çözümlerin Değerlendirilmesi*”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24, (2014): 305-327.

mani olarak telakki edilmiştir.⁸ Netice itibariyle İbn Abbas'ın avl konusundaki görüşü cumhura aykırı bulunsa da şaz ve merdut görüşler kapsamında değerlendirilmemiştir. Dolayısıyla bizim de her iki görüşten istifade etmemize mani bir durum bulunmamaktadır. Zira esas amacımız iki yaklaşımdan hangisi esas alınır alınmasın Kur'ân'ın beyanında herhangi bir hatanın var olmadığını ortaya koymaktır.

Konuyla ilgili rivayetlerden de anlaşılacağı üzere meselenin matematiksel boyutu yeni değildir. Konunun hesap yönü sahabe dönemine kadar uzanmaktadır. Sahabe döneminde konu detaylı bir şekilde tartışılmış ve sonuçta iki görüş ortaya çıkmıştır. Aradan geçen onca zaman sonra bizi bu çalışmaya sevkeden amil, bazı çevrelerin meseleyi sanki ilk defa ortaya çıkmış gibi gündeme getirerek Kur'ân'ın ithamı için bir vesile yapmalarındır. Gördüğümüz kadarıyla çeşitli internet sitelerinde bu mesele Kur'ân'da matematiksel hata olduğu şeklinde takdim edilmekte ve birçok kimsenin zihninde soru işaretleri uyandırmaktadır. Yazımızın esas amacı Kur'ân'a yöneltilen söz konusu ithamın bir gerçekliğe tekabül etmediğini ortaya koymaktır.

I. Pay-Payda İlişkisi Açısından Miras Meseleleri

Miras meselelerini değişik açılardan taksime tabi tutmak mümkündür. Konumuzla ilgili olması bakımından biz pay-payda ilişkisi açısından yapılan taksime yer vermek istiyoruz. Pay-payda ilişkisi açısından meseleler üçe ayrılmaktadır: Adile, reddiye ve avliyye. Esas konumuz avliyye olmakla beraber meselenin daha iyi anlaşılması için adile ve reddiyye de kısaca değinmek istiyoruz:

A. Adile

Hisse sahiplerinin (ashâbu'l-ferâiz) alabileceği payların toplamı meselelerin ortak paydasına (mahrec/asl) eşit olursa buna adile denir.

Tablo-1.		
	6	
Koca	1/2	3
Anne bir kız kardeş	1/6	1
Anne	1/3	2

Varislerin anne bir kız kardeş, anne ve kocadan oluştuğu bir miras probleminde kız kardeş 1/6, anne 1/3 ve koca 1/2 oranında pay alır. Buna göre anne bir kız kardeş 1/6, anne 2/6 ve koca 3/6 pay alır. Payların toplamı 6 olup paydaya eşittir.

B. Reddiye

Varisler arasında asabenin olmaması halinde payların toplamının ortak paydaya yetişmemesi durumuna reddiye denir. Reddiye olan meselelerde hisse/farz sahiplerine sabit hisseleri verildikten sonra terikeden artan kısım belli şartlar çerçevesinde yeniden dağıtılır ve kendilerine redd yapılanların hisseleri nihai tahlilde nassla sabit olan miktarlardan daha fazla olur.⁹

⁸ Bkz. Ahmed b. Ali Ebubekr er-Razî, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 2. baskı (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâfi'l-Kuveytiyye, 1414/1994), III, 301; Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, X, 43.

⁹ Sahabeden Zeyd b. Sabit'e göre hisse sahiplerinden artan miras tekrar hisse sahiplerine iade edilmez, beytülmale aktarılır. Zira artanın tekrar muayyen hisse sahiplerine dağıtılması hisselerin tayinine aykırı bir sonuç ortaya çıkarır. Zeyd b. Sabitin içtihadını benimseyen Malik, Evzai, Şafii ve Davud ez-Zahiri'ye göre muayyen hisse sahipleri hisselerini aldıktan sonra terikeden artan kısım beytülmale (hazine) aktarılır. Son dönem Maliki ve Şafii fakihleri beytülmalin sağlıklı işlemediği durumlarda artan kısmın muayyen hisse sahiplerine iade edilmesinin daha evla olacağı görüşünü benimsemişlerdir. İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-*

Tablo-2.		
	4	
Kız	1/2	2+1
Koca	1/4	1

Varislerin kız ve kocadan ibaret olduğu bir miras probleminde kıza 1/2, kocaya 1/4 oranında hisse takdir edilir. Buna göre kıza 2/4, kocaya ise 1/4 pay verilir. Arta kalan 1/4 ise tekrar kız çocuğa iade/red edilir.

C. Avliyye

Reddiyenin zıddına yani payların toplamının paydayı aştığı meselelere avliyye denir.

Sözlükte yükselmek ve teraziyi yukarı çekmek¹⁰ manasına gelen avl, terim olarak mahrecin (paydanın) paylara yetmemesi durumunda paydaya ilavede bulunmak¹¹ şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımı biraz açarak aktaralım: Miras taksiminde bazen varislerin alacakları hisselerin toplamı meselenin paydasını aşar. Bu gibi durumlarda meselenin ilk paydasına itibar olunmaz; payların toplamı meselenin yeni paydası kabul edilir. Böyle yapılınc da varislerin paylarından hisseleri oranında eksilme meydana gelmiş olur.

Tablo-3.		
	12→13	
Baba	1/6	2
İki kız	2/3	8
Koca	1/4	3

Varislerin baba, iki kız çocuğu ve kocadan oluştuğu bir miras probleminde babaya 1/6, iki kıza 2/3 ve kocaya 1/4 oranında pay takdir edilir. Taksimat sonucunda babaya 2/12, iki kıza 8/12 ve kocaya 3/12 pay düşmektedir. Örnekteki kesirlere göre meselenin ilk paydası 12’dir. Ancak kesirlere göre varislerin hisseleri dağıtılınca payların toplamının paydayı geçtiği gözlenmektedir. Cumhuriyetin benimsediği avl sistemine göre her varisin payından hissesi oranında eksiltme yapılır. Bunu yapmanın en kısa yolu ise payların toplamını ortak payda yapmaktır. Yukarıdaki problemde bu türden bir işleme başvurulmuş ortak payda yukarı çekilmiş başka bir ifadeyle avl’e başvurulmuştur.

Mirasta avl hali yalnız paydanın 6, 12 veya 24 olduğu durumlarda gerçekleşir:¹²

1. Paydası 6 olan meseleler; 7, 8, 9 ve 10’a kadar çıkabilmektedir.
2. Paydası 12 olan meseleler; 13, 15 ve 17’e kadar yükselmektedir.
3. Paydası 24 olan meseleler, 27’e çıkmaktadır.¹³

Şimdi her gruptan birer tane örnek verelim.

1. Paydası 6 olan meselelerin avline örnek

Tablo-4.		
	6→8	
Koca	1/2	3

müctehid ve nihâyetü'l-muktasid, (Kahire: Daru'l-hadis, 1425/2004), IV, 136; Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, tlk. Mahmud Ebu Dakika, (Kahire: Matbaatu'l-Halebî, 1356/1937), V, 99-100; İbn Kudame, *el-Muğni*, VI, 296-297; Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*, nşr: el-Mektebetu't-ticâriyetü'l-kübrâ, 1357/1983, VI, 392.

¹⁰ Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbahul-Munîr*, nşr: el-Mektebetu'l-ilmiyye, (Beirut: ty.), II, 438.

¹¹ Sirâcuddin es-Secâvendî, *es-Sirâciyye*, 97-98.

¹² Nevevî, *Mecmû'*, XVI, 93.

¹³ Sirâcuddin es-Secâvendî, *es-Sirâciyye*, 101-102

Öz kız kardeş	1/2	3
Anne	1/3	2

Varislerin koca, kız kardeş ve anneden oluştuğu bu örnekte koca $3/6$, kızkardeş $3/6$, anne $2/6$ alır. Payların toplamı $8/6$ eder. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre İbn Abbas döneminde bilfiil gerçekleşen ve çözümüne dair müzakere yapılan problem de budur.¹⁴ Çözüm için ortak payda 6 yerine 7 yapılır ve böylece mesele 6'dan 8'ye avletmiş oluyor.

2. Paydası 12 olan meselelerin avline örnek

Tablo-5.		
	12→13	
Karı	1/4	3
İki öz kız kardeş	2/3	8
Anne	1/6	2

Varislerin karı, anne baba-bir iki kız kardeş ve anneden ibaret olduğu yukarıdaki örnekte karı $3/12$, anne baba-bir iki kız kardeş $8/12$ ve anne $2/6$ hisse alırlar. Payların toplamı $12/13$ oluyor. Bu durumda çözüm için ortak payda 13 olarak takdir edilir. Ve mesele 12'den 13'e avleder.

3. Paydası 24 olan meselenin avline örnek

Tablo-6:		
	24→27	
Karı	1/8	3
İki kız	2/3	16
Anne	1/6	4
Baba	1/6+kalan	4

Varislerin karı, anne-baba ve iki kızdan ibaret olduğu bu meselede karı $4/24$, anne $4/24$ ve iki kız $16/24$ hisse alırlar. Hisselerin toplamı $27/24$ eder. Buna göre meselenin ortak paydası 24 yerine 27 olur.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere kesirlerin toplamının bir tam sayıya eşit olması gerekirken sonuç farklı çıkmaktadır. İşin aslını ve mahiyetini bilmeyenler bu sonuçlardan hareketle Kur'an'da 'matematiksel hata' olduğunu iddia etmektedirler.

Avl problemi ilk olarak Hz. Ömer döneminde ortaya çıkmıştır. Hz. Ömer yaptığı İstişare sonucunda Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın, eksikliği varislere hisseleri oranında yansıtmayı önermesiyle avl'e başvurmuştur.

Öte yandan avl görüşü sahabeden Hz. Ali¹⁵ Hz. Abbas, İbn Mesud, ve Zeyd b. Sabit'ten nakledilmiştir.¹⁶

¹⁴ İbn Kudame, *el-Muğnî*, VI, 282

¹⁵ Ebubekr Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, 2. Baskı, thk. Habiburrahman el-A'zamî, nşr: el-Mektebu'l-İslamî, (Beyrut: 1403), X, 258; Ebu bekr b. Ebi Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf Hût, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), VI, 258.

¹⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VI: 282; Ebubekr el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 3. Baskı, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003), VI, 413 vd.; İbn Hazm, *el-Muhalla bi'l-Âsar*, VIII, 279.

Payların toplamının paydayı aşması problemi konusundaki ikinci çözüm önerisi İbn Abbas'a aittir. İbn Abbas'a göre yukarıdaki örneklerde önce kocaya ve babaya hissesi verilir. Kız çocuğu ve kız kardeş asabe olarak telakki edildiği için kendilerine belli bir hisse takdir edilmez, onlar arta kalanı alırlar.

Şimdi pay-payda uyumsuzluğuna dair ortaya konan iki görüşe daha yankından bakalım.

II. Pay-Payda Uyumsuzluğunun Çözümüne Dair İleri Sürülen Görüşler

Yukarıda belirttiğimiz gibi avliye problemi Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe döneminde gündeme gelmiştir. Problemin çözümü noktasında başlıca iki görüş ileri sürülmüştür.

A. Cumhurun Görüşü

Kur'ân'ın miras ilgili ifadelerini ve cumhurun konuyla ilgili yorumunu doğru anlamak için Kur'ân'ın söz konusu ayetleri nasıl bir akış içerisinde zikrettiğini görmemiz gerekmektedir.

Şimdi konuyla ilgili Kur'ân ayetlerini aktarmak istiyoruz:

Kur'ân'da varislerin alacağı hisselerle ilişkin başlıca ayetler şunlardır:

“Ana, baba ve akrabaların miras olarak bıraktıklarında erkeklerin hissesi vardır. Kadınların da ana, baba ve akrabaların bıraktıklarında hisseleri vardır. Bunlar, az olsun çok olsun, farz kılınmış bir hissedir.”¹⁷

“Allah size evlatlarınızın miras taksimini şöyle emrediyor: Çocuklarınızda, erkeğe iki kadın payı kadar, eğer hepsi kadın olmak üzere ikiden de fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi ve eğer bir tek kadın ise o zaman ona malın yarısı vardır. Eğer ölen, ana ve baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa ana babanın her birine ölenin terikesinden altıda bir; şâyet ölenin çocuğu yok da, mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa terikenin altıda biri ananınıdır. Bu paylar, ölenin borçları ödenip, vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir. Baba ve çocuklardan, hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu, siz bilmezsiniz. Bütün bunlar Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah alîmdir, hakîmdir.”¹⁸

“Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şâyet çocukları varsa o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa, borcu ödendikten sonra verilir. Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığınız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şâyet çocuklarınız varsa o zaman bıraktığınız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır. Bu paylar, yaptığımız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir. Eğer ölen bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak (yan koldan) mirasına konuluyor ve kendisinin bir erkek veya kızkardeşi bulunuyorsa, bunlardan her birinin miras payı terikenin altıda biridir. Eğer mevcut olan kardeşler bundan daha çok iseler, bu takdirde kardeşler mirasın üçte birini zarara uğratılmaksızın aralarında eşit olarak taksim ederler. Bu paylar ölenin vasiyeti yerine getirilip ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Bunlar, Allah tarafından bir emirdir. Allah her şeyi bilen ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.”¹⁹

“Sana soru soruyorlar. Deki: Allah size kelâle (babasız ve çocuksuz kimse) nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan, fakat kız kardeşi bulunan bir kişi ölürse, bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşi)nundur. Çocuğu olmayan kız kardeş ölürse, erkek kardeş ona varis olur. Eğer (ölenin) iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarınıdır. Eğer kardeşler erkek ve kız olurlarsa, erkeğin

¹⁷ en-Nisa 4/7.

¹⁸ en-Nisa 4/11.

¹⁹ en-Nisa 4/12.

hissesi, iki kızın hissesi kadardır. Şaşırmanın için Allah size (hükümlerini) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”²⁰

“Bunlar, Allah’ın (koyduğu) sınırlarıdır. Kim Allah’a ve Peygamberine itaat ederse Allah onu, altından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır; orada devamlı kalıcıdır; işte büyük kurtuluş budur. Kim Allah’a ve Peygamberine başkaldırır ve yasalarını aşarsa, onu, temelli kalacağı cehenneme sokar. Alçaltıcı azap onadır.”²¹

Cumhura göre bu ayetlerden anlaşılan hükümleri maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

1. Çocuklar

“Allah size evlatlarınızın miras taksimini şöyle emrediyor: Çocuklarınızdan, erkeğe iki kadın payı kadar, eğer hepsi kadın olmak üzere ikiden de fazla iseler, bunlara mirasın üçte ikisi ve eğer bir tek kadın ise o zaman ona malın yarısı vardır”²² ayeti şu hükümleri ifade etmektedir:

• Bir kimse geriye kız ve erkek çocuklar bırakırsa bunlar mirası bire-iki şeklinde bölüşürler. Erkekler iki hisse, kız çocukları ise bir hisse alırlar.

• Geriye sadece bir kız evlat kalmışsa kız çocuk, malın yarısını alır.

• Geriye iki veya daha fazla kız çocuğu kalmışsa bunlar mirasın üçte ikisini alırlar.

• Kız ve erkek çocuklarının yanı sıra geriye ashabul-ferâiz dediğimiz ana, baba ve eş gibi hisse sahipleri de kalmışsa önce pay sahiplerine hisseleri teslim edilir. Geri kalanı bire-iki şeklinde kızlarla erkekler arasında bölüştürülür. Erkekler iki kızlara bir hisse verilir.

• Geriye sadece bir erkek evladın kalması durumunda çocuk malın tamamını alır. Bu husus her ne kadar ayet-i kerimede açıkça geçmese de ayette yer alan iki cümlelerin birleşiminden anlaşılmaktadır. “Çocuklarınızdan erkeğe iki kadın payı kadar vardır” (li’z-zekeri misli hazzi’l-unseyeyn) ve “Eğer bir tek kadın ise o zaman ona malın yarısı vardır” (in kânet vâhideten fe leha’n-nisf) ayetlerini yan yana getirdiğimizde tek başına varis olan erkek çocuğun malın tamamını alacağı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yukarda söylediklerimiz hem cumhura hem de İbn Abbas’a göre ayetin ifade ettiği hükümlerdir. Şu farkla ki İbn Abbas’a göre kızların ayette geçen hisseleri (1/2 veya 2/3) almaları anne-baba veya karı-kocayla birlikte mirasçı olmadıkları durumlarda söz konusudur. Karı-koca veya anne-babadan biriyle mirasçı olduklarında ise belli bir hisse almayıp asabe olarak kalanı alırlar.

2. Anne-Baba

“Eğer ölen, ana ve baba ile birlikte çocuklar da bırakmışsa ana babanın her birine ölenin terikesinden altıda bir; şâyet ölenin çocuğu yok da, mirasçı olarak ana ve babası kalmışsa, ananın payı üçte birdir. Eğer ölenin kardeşleri varsa terikenin altıda biri ananınıdır. Bu paylar, ölenin borçları ödenip, vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir”²³ ayetinin ifade ettiği hükümler:

• Ölünün çocukları varsa anne, babadan her biri altıda bir hisse alır. Geri kalanını çocuklar alır.

• Ölünün çocukları yoksa anne üçte bir hisse alır. Geri kalanını yani üçte ikilik hisseyi ise baba alır. Babanın durumu ayette açıkça zikredilmemektedir. Ancak annenin durumundan sonra babanın hissesi hakkında bir şey söylenmemesi onun geri kalanı alacağına delalet etmektedir.

²⁰ en-Nisa 4/176.

²¹ en-Nisa 4/12-14.

²² en-Nisa 4/11.

²³ en-Nisa 4/11.

- Anne ve babayla birlikte iki veya daha fazla kardeş varsa anne altıda bir alır. Geri kalanı yani altıda beşlik hisseyi ise baba alır.

3. Vasiyyet

“Bu paylar, yaptığımız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir”²⁴ ayetinden anlaşılan hükümler:

Bu ayet-i kerimede miras taksiminin borçların ödenmesi veya vasiyetten sonraya bırakılması emredilmektedir.

4. Karı-Koca

“Eğer hanımlarınızın çocukları yoksa, bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Şâyet bir çocukları varsa o zaman mirasın dörtte biri sizindir. Bu paylar, ölenin vasiyeti yerine getirildikten ve varsa, borcu ödendikten sonra verilir. Eğer siz çocuk bırakmadan ölürseniz, geriye bıraktığımız mirasın dörtte biri hanımlarınızındır. Şâyet çocuklarınız varsa o zaman bıraktığımız mirasın sekizde biri hanımlarınızındır. Bu paylar, yaptığımız vasiyetler yerine getirilip ve varsa borcunuz ödendikten sonra verilir”²⁵ ayetinin ifade ettiği hükümler:

Bu ayeti kerime eşlerin durumunu izah etmektedir. Buna göre

- Kadın ölüp geriye çocuk bırakmamışsa koca mirasın yarısını alır.
- Kadın ölüp geriye çocuk bırakmışsa koca mirasın dörtte birini alır.
- Koca ölüp geriye çocuk bırakmamışsa kadın mirasın dörtte birini alır.
- Koca ölüp geriye çocuk bırakmışsa kadın mirasın sekizde birini alır.

Cumhura göre karı-koca hissesini aldıktan sonra kalanı kız ve erkek evlat bire-iki şeklinde bölüşürler. Erkeğin olmaması ve kızın tek başına kalması halinde kıza 1/2 hisse verilir. Kızların sayısı iki ve daha fazlası ise 2/3 alırlar. Ancak İbn Abbas’a göre kız çocukları asabe olarak kalanı paylaşır.

5. Anne-Bir Kardeşler

“Eğer ölen bir erkek veya kadının çocuğu ve babası bulunmadığı halde kelâle olarak (yan koldan) mirasına konuluyor ve kendisinin bir erkek veya kızkardeşi bulunuyorsa, bunlardan her birinin miras payı terikenin altıda biridir. Eğer mevcut olan kardeşler bundan daha çok iseler, bu takdirde kardeşler mirasın üçte birini zarara uğratılmaksızın aralarında eşit olarak taksim ederler. Bu paylar ölenin vasiyeti yerine getirilip ve varsa borcu ödendikten sonra verilir. Bunlar, Allah tarafından bir emirdir. Allah her şeyi bilen ve yarattıklarına çok yumuşak davranandır.”²⁶

Âlimlerin ittifakıyla bu ayeti kerimede geçen “kardeş”le ana-bir kardeşler kastedilmektedir. Buna karşın surenin sonunda²⁷ geçen ve daha fazla miras alacağı belirtilen “kardeşler”le de ana baba-bir öz kardeşler kastedilmiştir. Şimdi ayet-i kerimenin ifade ettiği hükümlere bakalım:

• Bir kimse geriye sadece ana-bir erkek veya kız kardeş bırakırsa bunlar altıda bir hisse alırlar.

• Bir kimse geriye iki veya daha fazla ana-bir erkek veya kız kardeş bırakırsa bunlar, üçte bir hisse alırlar. Aldıkları üçte bir hisseyi kadın-erkek eşit bir şekilde aralarında bölüşürler.

6. Anne, Baba-Bir Kardeşler

²⁴ en-Nisa 4/12.

²⁵ en-Nisa 4/12.

²⁶ en-Nisa 4/12.

²⁷ en-Nisa 4/176.

"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah size kelâle (babasız ve çocuksuz kimse) nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan, fakat kız kardeşi bulunan bir kişi ölürse, bıraktığı malın yarısı o (kız kardeşi)nundur. Çocuğu olmayan kız kardeş ölürse, erkek kardeş ona varis olur. Eğer (ölenin) iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkek ve kız olurlarsa, erkeğin hissesi, iki kızın hissesi kadardır. Şaşırmanın için Allah size (hükümlerini) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir"²⁸ ayetinin ifade ettiği hükümler:

• Çocuksuz bir kimse ölüp geriye ana, baba-bir kız kardeş ya da baba-bir kız kardeş bırakırsa, kız kardeş malın yarısını alır.

• Çocuksuz bir kimse ölüp geriye iki veya daha fazla ana, baba-bir kız kardeş ya da baba-bir kız kardeş bırakırsa, kızlar malın üçte ikisini alırlar.

• Çocuksuz bir kimse ölüp geriye ana, baba-bir ya da baba-bir kız ve erkek kardeşler bırakırsa bunlar, aralarında mirası bire-iki bölüşürler. Erkekler iki, kızlar bir hisse alırlar.

• Kız kardeş vefat ettiğinde geriye sadece ana-baba bir erkek kardeş kalmışsa, erkek kardeş malın tamamını alır. Birden fazla olmaları durumunda mirası aralarında bölüşürler.

Yukarıda aktardığımız siyaktan anlaşıldığı üzere Kur'ân-ı Kerim varislerin ne kadar hisse alacaklarını tek tek belirtmiştir. Ancak bunların tamamının aynı anda ve aynı pozisyonda söz konusu hisseleri alacağını belirtmemiştir.

Başka bir ifadeyle bunların hepsinin toplamının bir tam sayıya eşit olacağını belirtmemiştir. Bunların tamamının bir arada bulunması halinde nasıl taksimat yapılacağı problemi daha sonraları yaşanmış ve bu konuda Hz. Ömer'in içtihadı "avl" şeklinde olmuştur. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim'de zikredilen hisseler sadece varislerden her birinin mirastan ne kadar pay alacaklarını belirtmemektedir. Aksine Kur'ân'daki açıklamalar iki amaca matuftur:

1. Her varisin tek başına mirastan alacağı payın miktarını belirtmek

2. Payların toplamının paydadan az ya da çok olduğu durumlarda her varise ait hissenin diğer hisselerle göre oranını belirlemek. Bu da avl ve redd hallerinde ortaya çıkmaktadır.

Bu hususu Zeydi âlim Ahmed b. Yahya el-Murteza'dan okuyalım. el-Murteza *el-Bahru'z-Zahhar* isimli eserinde İbn Abbas'ın: "Âlic'in kum tanelerinin sayısını bilen Allah bilmektedir ki bir malın iki yarısı ve bir tane üçte biri şeklinde bir taksimat olmaz. İki tane yarım malın tamamını bitirir" şeklindeki itirazına şu cevabı verir:

"Allah Teâlâ Kur'ân'daki beyanla varislerin iki tane yarım ve bir tane üçte birlik hissenin bulunduğunu belirtmek istemiyor. Bilakis Kur'ân'daki ayetlerle, varislerin temelde ne kadar pay alacakları ve bazı durumlarda ne oranda eksiltmeye maruz kalacakları anlatılmak istenmektedir. Bundan dolayı Hz. Ali (a.s) bir soruya cevaben: Karının sekizde biri dokuzda bir'e dönüşür, demiş ve eksiği bütün varislere yansıtmıştır. Bunun bir diğer benzeri ise reddiye meselesidir. Reddiyede varis olarak ölünün annesi ve kızı kalmaktadır. Kızın alacağı temel hisse 1/2, annenin alacağı temel hisse ise 1/6'dır. Problemin ortak paydası 6'dır. Ancak arta kalan mirası dağıttığımızda ortak paydayı 4 olarak tespit ediyoruz. Yani kız 3/4, anne ise 1/4 almış oluyor. Şimdi bu durumda ilk etapta problemin ortak paydasının 6 olduğunu belirtmemizin iki sebebi vardır:

• Kız ve anneden her birinin alacağı payın miktarını belirlemek.

²⁸ en-Nisa 4/176.

• Redd olayında arta kalanı iade ederken her birinin ne oranda ek pay alacaklarını belirtmek.²⁹

el-Murtaza'nın ifadelerinde geçen hususu bir örnekle izah edelim: Bir babanın çocuklarına hitaben şöyle inşâ bir ifade kullandığını varsayalım: "Şu pastayı aranızda A planına göre taksim edin. Amcaoğlunuz gelirse B planına göre paylaşın. Şayet arkadaşınız gelirse C planına göre bölüşün. Ancak her taksimde adil paylaşımı esas alın." Daha sonra babanın beyanında hiç değinmediği farklı bir tablo ortaya çıkarsa yani hem amcaoğlu hem de arkadaş gelirse nasıl hareket edilmesi gerekecektir. Bu durumda baba hesap hatası yapmıştır, denilebilir mi? Hata, ancak 1/2 ile 1/4'ün toplamı 1/3 eder gibi realiteye aykırı haberî bir ifade kullanılması halinde söz konusu olur.

Yukarıda aktardığımız örnekte olduğu gibi Nisa suresinde de konuya dair ayrı ayrı inşâ ifade ve açıklamalar yer almaktadır:

• Bir açıklamada kız çocukları ile erkek çocukları birlikte mirasçı olduklarında mirası bire-iki şeklinde bölüşürler denilmektedir.

• Bir diğer ifadede kız sayısı iki veya daha fazla ise mirasın 2/3'ünü alırlar denilmektedir.

• Başka bir ifadede ölünün anne babasının evlatlarla beraber varis olması halinde anne babadan her birine mirastan 1/6 hisse verileceği belirtilmektedir:

Şimdi bunların tamamının -birlikte bulduklarında- ne kadar hisse alacakları konusu ise ayette açıkça belirtilmemiş ve konu tabiri caizse içtihadı havale edilmiştir.

Cumhurun benimsediği Hz. Ömer'in içtihadı, ayette değinilmeyen bu hususta her hisse sahibinin payından hissesi oranında biraz azaltmaya giderek problemi çözmek şeklinde olmuştur. Bu içtihad temelde ihtiyat ve azimeti esas alan bir içtihadıdır.³⁰ Zira söz konusu durumda kızların ve kız kardeşlerin sakıt olacaklarına veya eksik hisse alacaklarına dair kesin bir nass olmadığından içtihadı dayanarak eksikliği belli bir varise yansıtmak yerine bütün mirasçılara yaymıştır.³¹

Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, el-Murtaza'nın ifadelerinde belirtildiği üzere, avl konusuyla "redd" meselesi arasındaki benzerliktir. Başka bir ifadeyle avl'in mantığını kavramak için onun zıdı olan "redd" meselesine bakmakta fayda vardır. Yukarıda belirtildiği üzere reddiye olan meselelerde kız çocuğa ve kız kardeşe sadece 1/2 veya 2/3 değil arta kalan da verilmektedir. Bu oran kız çocuğun ya da kız kardeşin her zaman alacağı sabit bir miktar değildir. Mirasın arta kalması halinde kızın veya kız kardeşin alacağı oran da artmakta ve dolayısıyla ayette geçen oran değişmektedir. İşte "avl" dediğimiz "payların paydayı aşması" meselesi de bunun tam tersidir.

Görüldüğü üzere burada herhangi bir hesap hatası bulunmamaktadır. Hesap hatası iddiası Kur'an'ın bütün bunları bir arada zikrettiği ve hepsinin toplamının bir tam sayı olduğunu belirttiği vehmine dayanmaktadır. Hâlbuki yukarıda belirtildiği üzere Kur'an ayetlerinde öyle bir açıklama bulunmamaktadır. Mezkûr hisselerin hepsinin aynı anda bir tam sayıya eşit olacağını andıran en ufak bir açıklama bulunmamaktadır.

A. İbn Abbas'ın Görüşü

Avl probleminin çözümüne dair ileri sürülen ikinci görüş İbn Abbas'ın görüşüdür. İbn Abbas tarafından dile getirilen ve Ehl-i Sünnetin Zahiriler kolu tarafından savunulan³²

²⁹ Ahmed b. Yahya el-Murteza, *el-Bahru'z-Zahhâr el-Câmî' li Mezâhibi Ulemâi'l-Emsâr*, (San'a: Dâru'l-Hikmeti'l-Yemâniyye: 1988), V: 357.

³⁰ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 278. وَأَمَّا هُوَ احْتِطَاءً مِمَّنْ رَأَى مِنْ السَّلَفِ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَصَدَّقُوا بِهِ الْحَقِيرَ

³¹ Bkz. Şevkânî, *İzâhu'l-kavl*, IX, 4914.

³² Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 280 vd.

bu içtihadı göre konunun izahı çok daha kolaydır. Şöyle ki, daha önce de kısaca işaret edildiği üzere kızların ve kız kardeşlerin ayette geçen hisseleri (1/2 veya 2/3) almaları anne-baba veya karı-kocayla birlikte mirasçı olmadıklarında söz konusudur. Ancak kızlar ve kız kardeşler karı-koca veya anne-babadan biriyle birlikte mirasçı olduklarında muayyen bir hisse almayıp kalanı alırlar. Bu durum, tıpkı ölünün babası ve dedesi ile ölünün çocukları arasındaki ilişkiye benzer. Zira baba ve dede ölünün çocuklarıyla beraber bulduklarında sadece kendilerine takdir edilen 1/6'lık hisseyi alırlar. Ancak varisler arasında ölünün evlatlarından kimsenin olmaması halinde kendileri asabe olurlar. İşte kız kardeş ile kızlar arasındaki ilişki de benzer şekildedir.³³ Bu görüş -aşağıdaki rivayetten de anlaşılacağı üzere- ayetlerin zahiri delaleti açısından izahı kolay bir görüştür.

“Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe b. İbn Mesud’dan nakledilmektedir. Ubeydullah anlatıyor: Ben ve Züfer b. Evs çıkıp İbn Abbas’ın yanına gittik. Konuşmaya başladık, söz miras hisselerine geldi. İbn Abbas şunları söyledi: Sübhanallah! Alic’in kum tanelerinin sayısını bilen Allah’ın, bir malda iki yarım ve bir tane üçte birlik hisse takdir ettiğini mi düşünüyorsunuz! İki yarım, malın tamamını kapsar. Dolayısıyla üçte bire yer kalmaz. Züfer şunu sordu: Ey Abbas’ın oğlu hisseleri ilk olarak avleden kimdir? İbn Abbas: Ömer b. Hattab’dır dedi. Hisseler çakışınca -kendisi de takva ve ihtiyat (*vera*) sahibi biri olduğu için- avle başvurup şöyle dedi: Allah’a yemin ederim onun hanginizi öncelediğini ve hanginizi sonraya bıraktığını bilmiyorum. Bu malı hisselerinize göre bölüştürmeyi daha uygun görüyorum. Böylece avl halinde meydana gelen ilaveyi herkesten hissesine göre eksiltti. İbn Abbas sonra şöyle devam etti: Allah’a yemin olsun ki şayet Allah’ın takdim etmiş olduğunu takdim etseydi, avl gerçekleşmezdi. Züfer sordu: Ey Abbas’ın oğlu: Allah kimi takdim etmiştir? İbn Abbas şöyle cevap verdi: Muayyen bir hissedenden başka muayyen bir hisseye tenzil edilenler, Allah’ın takdim ettiği kimselerdir. Belli bir hisse yerine mirastan arta kalanı alanlar ise Allah’ın tehir edip sona bıraktığı kimselerdir. Allah Teâlâ’nın takdim ettiği kimselerden biri kocadır. Kocanın hissesi mirasın yarısıdır. Yarım almasını engelleyen bir durumla [evladın olması] karşılaştığında hissesi dörtte bire düşer. Artık dörtte birden daha aşağı düşmez. Karının mirastan hissesi ise dörtte birdir. Dörtte bir almasını engelleyen bir durumla [evladın olması] karşılaştığında hissesi sekizde bire düşer. Artık ondan daha aşağıya düşmez. Anne ise (her hâlû kârda) üçte bir hisse alır. Üçte bir almasına engel olan bir şey [evlat veya birden fazla kardeşin olması] olursa altıda bir alır. Artık altıda birden aşağı düşmez. İşte bunlar Allah Teâlâ’nın takdim ettiği hisseleridir. Allah Teâlâ’nın te’hir ettikleri ise Kız kardeş ve kız çocuklarının hisseleridir ki bu hisseler yarımşardır. Birden fazla olduklarında ise üçte ikidir. Yarım veya üçte iki almalarını engelleyen bir durum olduğunda diğer hisse sahiplerinden arta kalanı alırlar. Allah Teâlâ’nın takdim ettikleriyle te’hir ettikleri bir arada bulduklarında ise taksime Allah Teâlâ’nın takdim ettiklerinden başlanır ve onlara hakları tastamam verilir. Artanı ise tehir edilene verilir. Bir şey kalmazsa verilmez. Züfer sordu: Ey Abbas’ın oğlu bu görüşü Ömer’e belirtmekten seni alıkoyan ne idi? İbn Abbas cevap verdi: Ondan çekindim.”³⁴

Şimdi daha önce zikrettiğimiz cumhura ait avl tablolarını bu kez İbn Abbas’ın görüşüne göre vermek istiyoruz.

İbn Abbas’a göre ortak paydası 6 olan mesele örneği:

³³ Şevkânî, *İzâhu'l-Kavl*, IX, 4921.

³⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 208; Krş. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kubrâ*, VI, 414; Ebu Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh en-En-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), IV, 378.

Tablo-8:		
	6	
Koca	1/2	3
Anne	1/3	2
Öz kız kardeş	Kalan	1

İbn Abbas’a göre ortak paydası 12 olan mesele örneği:

Tablo-9:		
	12	
Karı	1/4	3
Anne	1/6	2
İki öz kız kardeş	Kalan	7

İbn Abbas’a göre ortak paydası 24 olan mesele örneği:

Tablo-10:		
	24	
Mûrisin karısı	1/8	3
Baba	1/6	4
Anne	1/6	4
İki kız	Kalan	13

Görüldüğü gibi İbn Abbas’ın içtihadına göre terikenin tamamı eksiksiz bir şekilde taksim edilmekte ve mirasın varislere yetmemesi gibi bir durum söz konusu olmamaktadır.

B. İbn Abbas’ın Dayandığı Temel Prensipler

İbn Abbas’ın savunduğu görüş iki temel prensibe dayanmaktadır³⁵: Bazı varislerin öncelikli olması ve avl hâlinin asabelik hâline kıyas edilmesi. Bunları bir nebze açıklayalım:

1. Ebeveynin ve Karı Kocanın Evlatlara Takdimi

a. İbn Abbas’a göre ölünün **anne-babası** ölünün **evlatlarına** ve kardeşlerine göre önceliklidir.

İlgili ayetin ifadesi şöyledir: “Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altında bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yoksa (ve yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa anasının hissesi altında birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır.”³⁶ Bu ayetten, önce anne babaya paylarının verileceği ve arta kalanın ise veledede/çocuklara verileceği anlaşılmaktadır. Cumhur arta kalanı asabe olarak babaya verirken İbn Abbas ayetin zahiri delaletinden hareketle onu erkek-kız ayrımı yapmadan yalnız başına mirasçı olan kızlara da vermektedir.³⁷

b. Ölünün karısı ve kocası ölünün evlatlarına göre önceliklidir. Önce karının hissesi verilir, sonra kalan çocuklara taksim edilir.

“Eğer çocukları yoksa karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaşırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine

³⁵ Ebû Zehre, *Ahkâmu’t-Terikât*, 149.

³⁶ en-Nisa, 4/11.

³⁷ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 280.

getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır.”³⁸ Buradan çıkan sonuç karı ve kocanın ölünün babası ve annesinden etkilenmeden bütün pozisyonlarda pay alacaklarıdır. Onları etkileyen yegâne varis ölünün evlatlarıdır. Evlat varsa hisselerinde düşüş olur, aksi halde hisseleri artar.

c. Ölünün evlatları kardeşlere göre öncelikli olup onları etkilemektedir. Kardeşlerin mirasçı olmaları evladın mirasçı olmamasına bağlıdır. İlgili ayet-i kerime şöyledir:

“Eğer kendisine varis olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve (anne-bir) erkek veya (anne-bir) kız kardeşi bulunursa ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaklırlar.”³⁹ Bu ayette anne-bir kardeşlerin durumu anlatılmaktadır.

“Senden fetva istiyorlar. De ki: “Allah size “kelâle” (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona varis olur.”⁴⁰ Bu ayette de öz kardeşlerin mirastan alacakları paylar açıklanmaktadır. Görüldüğü üzere gerek öz gerekse sadece anne tarafından kardeşler ancak evlatların (kız ya da erkek evlatların) olmaması durumunda mirasçı olmaktadır. Cumhura göre sadece murisin/ölünün erkek çocuğu murisin kardeşlerini engellerken İbn Abbas’a göre kız çocuk da aynı şekilde mûrisin kız veya erkek kardeşlerini engellemektedir.

Yukarıdaki bilgileri birlikte değerlendirdiğimizde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır:

- Mûrisin karısı ve kocasıyla kardeşlerinin birlikte bulunmaları halinde karı ve koca takdim edilir. Zira kardeşlere takdim edilen evlatlardan da önce gelen karı ve kocanın kardeşlere önceleneceği evleviyetle sabittir.

- Evlatlarla karı ve kocanın birlikte mirasçı olmaları halinde karı ve koca, kız ve erkek kardeşlere öncelenir. Evlada rağmen mirasçı olan karı kocanın evlat karşısında hache uğrayıp mirastan mahrum olan kardeşten öncelikli olduğu açıktır.

Ölünün kızı veya kız kardeşinin, ölünün anne-babası veya eşyle birlikte varis olması halinde önce eşin hissesi verilecek arta kalan ise asabe vasfıyla kız çocuk veya kız kardeşe verilecektir. Bu durumda terikenin mirasçılara yetmemesi gibi bir problem kalmayacaktır.

2. Avl Hâlinin Asabelik Hâline Kıyas Edilmesi

İbn Abbas’ın görüşüne dayanak teşkil eden ikinci prensip payların toplamının paydayı geçmesi hâlinin, asabelik haline kıyas edilmesidir. Asabe bilgayr durumunda hisse sahibi tek başına aldığı miktardan daha düşük miktarda pay alır. İbn Abbas’a göre payların toplamının çakışması/fazla çıkması halinde eksiği bir ölçü dâhilinde bazı hisselerle yansıtırsak hiçbir problem kalmaz.⁴¹ Mesela varislerin anne, koca ve anne baba bir kız kardeşten oluştuğu bir miras probleminde payların toplamı paydayı geçiyor. Ancak kız kardeşe bir erkek kardeş ilave ettiğimizde kız kardeş erkekle asabe bilgayr olduğundan hiçbir problem kalmamaktadır. Zira bu durumda anne 1/6, koca 1/2, kızkardeş ise erkekle birlikte asabe olduğundan kalanı alır. Payların paydayı aştığı bütün miras problemlerinde kız çocuk veya kız kardeşin erkek kardeşle asabe bilgayr olarak kalanı alması mümkündür.

³⁸ en-Nisa, 4/11.

³⁹ en-Nisa 4/11.

⁴⁰ en-Nisa 4/176.

⁴¹ Yukarıda belirtilenlerden ayrı olarak bazı miras kombinasyonlarında İbn Abbas’ın çözüm sistemine göre uyumsuzluk görüldüğü ileri sürülmüşse de İbn Hazm gibi fakihler, mezkûr iddianın doğru olmadığını ve İbn Abbas’a göre hiçbir örnekte çelişkinin meydana gelmediğini örnekleriyle izah etmişlerdir. Bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VIII, 283-284.

Bu husus, istikra (tüme varım) ile sabit bir durumdur. İşte kızların yalnız başına mirasçı oldukları durum, erkek kardeşle birlikte asabe oldukları duruma kıyas edilebilir. Diğer hisseler ise hiçbir zaman sakıt olmadıkları ve değişmedikleri için eksiklik sadece kızların ve kız kardeşlerin hisselerinde meydana gelmektedir.⁴²

Sonuç

Kur’ân-ı Kerim varislerin ne kadar hisse alacaklarını tek tek belirtmiştir. Ancak bunların tamamının aynı anda ve aynı pozisyonda söz konusu hisseleri alacağına dair bir açıklamada bulunmamıştır. Başka bir ifadeyle bunların hepsinin toplamının bir tam sayıya eşit olacağını belirtmemiştir. Varislerin tamamının bir arada bulunması halinde payların toplamı bazen paydayı geçmektedir. Ortaya çıkan bu sorunun çözümü konusunda iki farklı içtihad ileri sürülmüştür: Cumhurun görüşü ve İbn Abbas’ın içtihadı. Avl meselesinde ister İbn Abbas’ın içtihadını esas alalım ister cumhurun görüşünü. Her iki durumda her hangi bir çelişki bulunmamaktadır. Esas sorun, ilgili Kur’ân ayetlerini düz bir mantıkla ele alan yaklaşımda ortaya çıkmaktadır. Kur’ân’ın ayrı ayrı ifadelerle aktardığı hisselerin tamamının aynı meselede olduğunu ve tamamının bir tam sayıya eşit olduğunu belirttiğini düşünerek okumak isabetsiz bir okumadır.

Cumhura göre ayetler bir taraftan her varisin tek başına mirastan alacağı payın miktarını belirtirken diğer taraftan payların toplamının paydadan az ya da çok olduğu durumlarda her varise ait hisselerin diğer hisselerle göre oranını belirlemeğe matuftur.

İbn Abbas’a göre ise Kur’ân’daki ifadelerin delaletiyle hisse sahiplerinden bazıları diğerlerine öncelenip tercih edilir. Ona göre avl durumunda kız ve kız kardeş gibi asabelik durumunda, muayyen hisseleri gayri muayyen hale dönüşen mirasçıların payları azaltılır, diğer varislerin hisselerinde azaltma yapılmaz.

Sonuç itibariyle ister cumhurun görüşünden hareket edelim ister İbn Abbas’ın görüşünü esas alalım miras hesaplarında hiçbir hata ve tutarsızlık bulunmamaktadır.

⁴² Ebû Zehre, *Ahkâmu’t-Terikât*, 149.

Kaynakça

- Sirâcuddin es-Secâvendî, *es-Sirâciyye* (Cürçânî Şerhiyle birlikte), thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi el-Halebî, 1363/1944), 97-98.
- Ebû Zehre, *Ahkâmü't-terikat ve'l-mevâris*, (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabi, ts.), 151.
- İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, *el-Muğnî*, (Mısır: Mektebetü'l-Kahire, 1388/1968), I-X.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts., I-XII.
- Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya en-Nevevi, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts., I-XX.
- Ebu Abdullah eş-Şevkânî, "İzâhu'l-kavl fi isbatil-avl", *el-Fethu'r-rabbanî*, San'a: Mektebetü'l-Cîli'l-Cedid, 2002, I-XII.
- Zafir Huder Suleyman, "el-Avl fi ilmi'l-feraiz: Dırâse fıkhiyye" *Adâbu'r-râfideyn*, Irak, 54/1, (2009): 122-144;
- Fahd b. Abdurrahman el-Yahyanun, "el-Avl fi'l-feraiz: Fıkhen ve hisâben", *Mecelletu Camiati's-Şârika li'l-ulûmi's-şer'iyye ve'l-kanuniyye*, 6/2, 2009: 103-127.
- Abdurrahim Necat, *Avl-u Ta'sib*, Tahran: Danişgâh-ı Tahran, 1964.
- YAZIÇ, Abdurrahman, "Fıkhta Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avl Halleri, Kaynağı Ve Çözümlerin Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24, 2014: 305-327.
- Cessâs, Ahmed b. Ali Ebubekr er-Razî, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 2. Baskı, Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâfî'l-Kuveytiyye, 1414/1994, I-IV.
- İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktasid*, Kahire: Daru'l-hadis, 1425/2004, I-IV.
- Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, tlk. Mahmud Ebu Dakika, Kahire: Matbaatu'l-Halebî, 1356/1937, I-V.
- Heytemî, Ahmed b. Muhammed b. Ali b. Hacer, *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc*, nşr: el-Mektebetü't-ticâriyetü'l-kübrâ, 1357/1983, I-X.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbahul-Munîr*, nşr: el-Mektebetü'l-ilmîyye, (Beyrut: ty.), I-II.
- Ebubekr Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, 2. Baskı, thk. Habiburrahman el-A'zamî, nşr: el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut: 1403, I-XI.
- Ebu bekr b. Ebi Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409, I-VII.
- Ebubekr el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 3. Baskı, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424/2003, I-X.
- Ahmed b. Yahya el-Murteza, *el-Bahru'z-Zahhâr el-Câmi' li Mezâhibi Ulemâi'l-Emsâr*, (San'a: Dârü'l-Hikmeti'l-Yemâniyye: 1988, I-VII.
- Ebu Abdillâh el-Hâkim Muhammed b. Abdillâh en-En-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, nşr: Daru'l- (Beyrut, Kutubi'l-İlmiyye, 1411/1990), I-IV.